

ZVRSTI SLOVENSKEGA JEZIKA

Zvrsti slovenskega jezika so funkcionalne, socialne in prenosniške

Socialne zvrsti slovenskega jezika (delitev glede na govorca in okoliščine sporočanja)

Socialne zvrsti slovenskega jezika opisujejo različne zvrsti jezika, ki se uporabljajo v različnih oblikah komunikacije: govornjeni in pisani (knjižni). V slovenščini imamo naslednje socialne zvrsti:

- **Knjižni jezik** je najvišja oblika slovenskega jezika. Uporabljajo ga izobraženci predvsem v pisani obliki, določen je z jezikovnimi pravili (Pravopis, Slovar slovenskega knjižnega jezika,...).
- **Pogovorni jezik** se govori in manj piše. Nastal je s preseljevanjem Slovencev. Uporabljajo ga lahko literati ne pa novinarji. Delimo ga na splošni in pokrajinski pogovorni jezik. Splošna oblika je bližja knjižnemu jeziku. Razlikuje se predvsem po tem, da opušča končne samoglasnike (tudi = tud), vprašljiva je tudi uporaba dvojine, ki pa jo pokrajinski govor skoraj popolnoma opušča. Splošni pogovorni jezik uporabljajo izobraženci, ko govorijo širši publiki, vsebina pa je bolj izobraževalna. Uporabljamo ga tudi, če govorimo z neznancem. Pokrajinski pogovorni jezik se uporablja v splošnih pogovorih (družina, prijatelji,...). Katero zvrst uporabljamo je odvisno predvsem od teme, izobraženosti, življenjskega okolja. Narečja so najbolj ohranjena tam, kjer se tujci malo priseljujejo, to je predvsem po vaseh. Narečja so začela nastajati v dvanajstem stoletju, danes pa jih delimo v sedem večjih skupin: koroško, štajersko, prekmursko, primorsko, dolensko, gorenjsko in rovtarsko. Najpogostejše razlike med narečji so v: naglasu (tonemski, jakostni), izgovoru samoglasnikov in izgovoru nekaterih soglasnikov (g = h, šla = šva,...). Razlike pa so tudi pri sklanjatvi.

Vzroki za nastanek narečij:

- dva tokova ljudstev S in JV, zato govor ni bil nikoli enoten,
- sosedstvo tujih jezikov,
- razgiban relief (ljudje so živeli v ozkih skupnostih),
- razdelitev na dve cerkveni središči,
- fevdalni gospod ni dovoljeval prostega gibanja svojih podložnikov.
- trgovske poti.

Funkcijske zvrsti slovenskega jezika

Funkcijske zvrsti ločimo predvsem pri pisanih besedilih. Ločijo se predvsem v stilu in namenu sporočila. V osnovnem v Slovenščini poznamo **umetnostni** in **neumetnostni** jezik. Z *neumetnostnim* jezikom želimo bralca obvestiti o objektivni stvarnosti. Jezik v neumetnostni zvrsti je konkreten, stvaren ter bolj ali manj zapleten oz. razumljiv. *Umetnostni* jezik pa je namenjen opisovanju avtorjevega subjektivnega doživljanja in ni namenjen opisovanju objektivne stvarnosti. Jezik v umetnostnem jeziku je stilistično oblikovan.

NEUMETNOSTNI JEZIK

Jezik praktičnega sporočanja

Je najbolj enostaven. Uporabljamo ga v najbolj enostavnih besedilih (oglasil...). To je jezik raznih kratkih obvestil, povabil, RTV programov. V tem jeziku je lahko tudi pismo prijatelju. Jezik je skrajno enostaven, uporabljeni so standardni izrazi. V poimenovanjih je lahko nenatančen (Aleksander = Sašo). Jezikovno

mora biti pravilen, stavki pa so kratki in enostavni.

Strokovno znanstveni jezik

Strokovno znanstveni jezik delimo še naprej:

- **Praktično strokovni jezik** je jezik nasvetov, obrazcev, uradnih obvestil, naznanil, navodil. Uporabljajo ga lahko fizične osebe, uradniki, podjetniki. V tem jeziku pišemo pomembnejša vabila in razglase v občini oz. KS. Jezik je natančen (natančna poimenovanja), besedila so enostavna, uporabljeni so strokovni izrazi. Zahtevana je enostavnost v stavčni konstrukciji. Je bolj brezoseben, brez čustven.
- **Strokovni jezik** je jezik, ki ga pišejo strokovnjaki za druge strokovnjake (podatki o avtomobilu, načrt hiše,...). Značilna je raba terminov (strokovni izrazi). Termini so večbesedne zveze, ki imajo določen pomen, katerega mora strokovnjak poznati. Značilno je da je ta jezik glede stavčne konstrukcije enostaven. To je jezik brez čustev, s formulami, skicami, izračuni.
- **Znanstveni jezik** je v primerjavi s strokovnim bolj abstrakten. To je jezik, ki je namenjen znanstvenikom. Predvsem abstraktnost naredi jezik težko razumljiv. Veliko izrazov je iz pojmovnega sveta. Stavčna konstrukcija je zelo zapletena, značilne so podredno zložene povedi.
- **Poljudno znanstveni jezik** se uporablja za pisanja besedil namenjenih širšemu krogu bralcev. Jezik je bolj razumljiv, manj je strokovnih izrazov, ki morajo biti razloženi. Značilna je manj zapletena stavčna konstrukcija, besedilo pa je bolj osebno, čustveno. Jezik poskuša biti zelo nazoren, zato se v njem uporabljajo razne skice, slike, načrti,...

UMETNOSTNI JEZIK

Je druga izmed funkcijskih zvrsti slovenskega jezika. Značilni za ta jezik sta dve obliki **vezana** in **nevezana**. *Vezana* oblika uporablja rimo, metrično shemo. To so besedila pisana v verzih. *Nevezana* oblika je tista pri kateri beseda prosto teče. To so besedila pisana v odstavkih. V umetnostni funkcijski zvrsti jezika je pogosta raba različnih stilističnih sredstev, najbolj je to značilno za vezano obliko umetnostnega jezika. Stilistična sredstva so:

- **Tropi** izkoriščajo besede v prenesenem ali zamenjanem pomenu. Delimo jih na metafore (prenesen pomen) in metonimije (zamenjan pomen). Najpomembnejše vrste so: raba pridevnikov, primere, poosebitve, metafore v ožjem pomenu...
- **Figure** izkoriščajo zvočnost besed. Najpomembnejše figure so: rima, ponavljanje samoglasnikov, ponavljanje soglasnikov, inverzija, paralelizem členov.

Posebnosti umetnostnega jezika:

- izbor besedil je širši,
- besedilo je lahko v pogovornem jeziku ali celo v narečju,
- uporaba stilno zaznamovanih besed oz. besednih zvez,
- uporaba neologizmov in arhaizmov,
- raba dialektizmov (socialni realizem) in slengizmov.

PRENOSNIŠKE ZVRSTI

Prenosniška zvrst pomeni, da moramo svoje govorne izjave mnogokrat močno preoblikovati, če hočemo s črkami in ločili izraziti tisto, kar želimo. Npr.: besedilo nekega pisma glede na pogovor z sodelujočim človekom.

JEZIKOVNA SKUPNOST

Ljudje, ki obvladajo isti jezik, sestavljajo jezikovno skupnost. Meje jezikovnih skupnosti se navadno ujemajo z mejami nekaterih drugih skupnosti: krajevnimi ali pokrajinskimi (narečne skupnosti), etničnimi (narodne jezikovne skupnosti), ...

DVOJEZIČNOST

Dvojezičnost ali BILINGVIZEM je pogosten in naraven pojav na tistih zemljepisnih območjih, kjer se stika ali živi pomešano več jezikovnih skupnosti. Na teh območjih se uporablja dva ali več jezikov (Slovensko primorje).

JEZIKOVNE INTERFERENCE

Do interferenc prihaja, če drugega jezika ne znamo zadosti dobro, tako da začnemo v drugojezična besedila vpletati prvine svojega materinega jezika. Primer: Iz Beograda idem rada, ali u Ljubljani bu teško.

PRITISKI NA JEZIK

V kritičnih političnih trenutkih (vojne, šovinizem, ...) lahko pride na dvojezičnih področjih s strani dominantnega jezikovnega področja do jezikovne asimilacije (v takih razmerah je dvojezičnost samo prehodno obdobje pri opuščanju materinega jezika). V te razmere tvori asimilacijska politika. To se naprimer dogaja v Trstu, kjer se slovenščina vedno bolj izpodriva iz javnega življenja.

OBLIKOVANJE SLOVENSKEGA KNJIŽEVNEGA JEZIKA IZ NAREČIJ

RAVNINE JEZIKA

Jezikovne ravnine odkrivamo tako, da besedila in njihove člene razčlenjujemo na čedalje manjše dele glede na njihovo vlogo, ki jo posamezna jezikovna znamenja opravljajo, ko se povezujejo v smiselna sporočila.

1. POMEN POVEDI:

Ugotovimo ali je poved smiselna ali ne.

2. BESEDOSLOVNA RAVNINA:

Ugotovimo kaj pomenijo posamezne besede, ki so deli povedi.

3. SKLADENJSKA RAVNINA:

Tu opazujemo stavčno zgradbo proste povedi, stavčnih členov in besednih zvez ter prirednih in podrednih stavčnih zvez in tudi upovedovalno stališče govorca, besedni red, ...

4. OBLIKOSLOVNA RAVNINA:

Opazujemo obliko posamezne besede v povedi glede na spol, število, sklon, čas, osebo, ...

5. GLASOSLOVNA RAVNINA:

Ta ravnina združuje glasovna znamenja, glasovne enote, pravila povezave glasov v zloge, pravila o sklopih glasovnih enot v zlogu in besedi, besedni naglas in fonetiko.